

1.2 NIEUWE ONTGINNINGEN: DE PUTTEN EN EIKELKAMP

Ten westen van de buurtschap Hoogeinde lagen uitgestrekte woeste gronden die de benaming De Putten droegen. Zij vormden uitlopers van De Dubbelen; tegenwoordig bekend als industrieterrein in Veghel. Cornelissen (1998) wijst op een mogelijk ontstaan van de benaming Dubbelen na aanleg van de Zuid-Willemsvaart, waardoor de gemeentegronden in twee helften –dubbelen- verdeeld raakten. In 1376 spreekt men echter al van ‘Dubbelen in Eerde’, zodat we mogen aannemen dat de benaming niets met de aanleg van de Zuid-Willemsvaart te maken heeft.¹

1.2.1 GEMEENTEGRONDEN AAN DE PUTTEN EN DE DUBBELEN

De oude Putten lagen ter hoogte van de Sluis bij dit parkje aan de Begoniastraat. Foto: Veghelinbeeld.nl

Zowel De Dubbelen als De Putten bestonden tot in de negentiende eeuw grotendeels uit woeste gronden. Het recht op gemeenschappelijk gebruik van deze gronden was in 1310 door hertog Jan II van Brabant aan de parochianen van Veghel geschonken. Putten is een ander woord voor vennen. De archieven vermelden wat *“hoijland en moervenneke, gelegen op 't venneke genaemt De Putten”*², wat zou kunnen duiden op moer- of veenputten, maar Cornelissen (1998) wijst eveneens op de betekenis van leemputten, aangezien het moedermateriaal van de bodem in het westelijk deel van Eikelkamp sterk leemhoudend is. De archieven melden in Veghel het voor komen van leemkuilen aan de Schijndelsedijk, waaruit men leem stak om in plaatselijk opgerichte veldovens stenen te bakken.³ De ligging van de eigenlijke putten -of vennen- waaraan het gebied

haar naam dankt, is precies bekend. Ze lagen ter hoogte van de latere sluis in de Zuid-Willemsvaart; ongeveer ter hoogte van het tegenwoordige parkje aan de Begoniastraat. Hier stonden enkele afgezonderde huisjes naast een perceel dat bekend stond als *“Peer Deelisse”* [naar de eerste eigenaar Peter Delissen jr.].⁴ Deze huisjes werden rond 1834 bewoond door Jacobus van Santvoort en Martinus van Sinten. Het perceel, waarop de oude Putten lagen, werd in 1849 als *‘moestuin, voorzien van verschillende fijne vruchtboomen, omsingeld door een gracht’* verkocht door herbergier Lambertus van den Boogaard.⁵

Overigens is de benaming De Putten in de zeventiende eeuw gebruikelijk voor een akkerklamp in de huidige Eikelkamp. In 1646 verkoopt Catharina van den Bergh, weduwe van Geraert Janssen van Heessel in zijn leven schout en secretaris van de heerlijkheden Veghel en Erp een akker teulland in de Putten aan Arien Aerts [Olijslagers].⁶ In 1660 spreekt men van *‘eenen acker bouwland genaemt De Putten te Veghel aen het broek’*⁷ en in 1741 verkoopt oud-burgemeester Adriaan Hendrik Olijslagers het akkerland *“agter de olimolen genaamt De Putten”*. De in de zeventiende eeuw ontgonnen percelen in de

¹ [Beijers, 1996:68]

² RAV105.410

³ BHIC, Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen, toeg.nr. 9 invent.nr. 46. [folio 31-32v, folio 104v]

⁴ Martien van Asseldonk in zijn reconstructies van Veghel (deelgebied De Putten) [THUISpunt Veghel]

⁵ De Noord-Brabanter, staat- en letterkundig dagblad, 22-12-1849

⁶ RAV47.056

⁷ [Cornelissen, 1998:275]

Putten behoorden in tegenstelling tot het oude buurtschap Hoogeinde niet tot de oudere tiendklamp Middelste Dorhout. Zij werden als jonge ontginningen ingedeeld bij de nieuwe –of novale- tiendklamp Eerde, waarmee de –vóór aanleg van de Zuid-Willemsvaart- centrale ligging van dit gebied tussen Veghel en Eerde benadrukt werd.

1.2.2 HET GEMEENTELIJKE BOS EIKELKAMP

In de zeventiende en achttiende eeuw werden percelen van het woeste terrein aan het Hoogeinde en in De Putten voornamelijk op particulier initiatief ontgonnen.⁸ In augustus 1749 wordt de schepenbank Veghel gevraagd een ‘Ekelhof’ aan te leggen. Op gemeenschappelijk initiatief wordt dan in De Putten het ‘bosch genaemt den Ekelkamp’ aangeplant.⁹ Uit de maatboeken van 1792 [‘Ekelkampbos’] blijkt de functie van gemeentelijk productiebos. En daarmee voldoet Veghel aan de gebruikelijkheid van meerdere Meierijse dorpen van die tijd: men legde ‘ekelhoven’ aan voor het opkweken van eikenbomen waarmee de openbare rijkswegen beplant werden. Verkoop van jonge heesters en van snoei- of schaarhout uit de kweek leverde de gemeente bovendien extra inkomsten op.¹⁰ Primair zal de bosbouw op de Eikelkamp zich gericht hebben op de kweek van eikenboompjes. Latere restanten bosperceel bleken echter uit populierenbos te bestaan. Op de kadasterkaarten uit de negentiende eeuw blijkt het oorspronkelijke perceel Eikelkamp in bezit te zijn van de kuiper Jacobus van Doorn aan het Hoogeinde. Hij exploiteert het als hakhoutperceel. Het oorspronkelijke bosareaal is in die periode flink uitgebreid in westelijke richting; daar is een aangrenzend hakhoutperceel aangeplant dat in bezit is van Jonkheer Joseph De Kuyper. In de jaren ’70 werd het laatste stukje Eikelkamp [‘t houtere bos’] gerooid voor de aanleg van bedrijfshallen. En hoewel de in 1749 aangevraagde ‘Ekelhof’, later ‘Ekelkamp’ het als productiebos amper enkele eeuwen uithield, bleef de benaming in de vorm van Eikelkamp tot op de dag van vandaag in gebruik voor wijk en industrieterrein.

De Violenstraat is aangelegd over het tracé van de Rooisedijk. Van de oude bebouwingsclusters is niets meer te herkennen. Ze verdwenen wegens sanering. Foto: Veghelinbeeld.nl

Op de overgang tussen de Lelielaan en de Chrysanthenstraat begon vroeger de oude Eerdse Dijk. De Chrysanthenstraat volgt hetzelfde eeuwenoude traject. Foto: Veghelinbeeld.nl

1.2.3 ROOISEDIJK, SCHIJNDELSEDIJK EN EERDSE PAD ALS ONTGINNINGSASSEN

Dat gold niet voor de benaming De Putten. In 1803 worden ze tijdens grootschalige ontginning van het gebied verkaveld. Daarvoor heeft men vanaf het einde van de zeventiende eeuw in eerste instantie gebruik gemaakt van de Schijndelsedijk [nu NCB-laan] en de Nieuwe Rooisedijk [nu Corridor] als ontginningsassen. De Schijndelse-dijk liep vanaf het Hoogeinde dwars door de gemeentegronden van De Putten en De Dubbelen naar de landerijen van de hoeve Grootdonk onder Eerde. De Nieuwe Rooisedijk was een afsplitsing van de Oude Rooisedijk. Laatstgenoemde liep vanaf het Hoogeinde richting buurtschap Kempkens onder Eerde. De Nieuwe Rooisedijk liep dwars door De Dubbelen om ter hoogte van het landgoed Lichtenburg de grens met Sint-Oedenrode te passeren. Aangezien het drassige broekland hier overging in de zandverstuiving ten westen van Eerde werd de passerende weg ter plaatse Santsteegt genoemd. Vanaf het begin van de negentiende eeuw werd ook het centrale gedeelte van De Dubbelen en De Putten ontgonnen. Dat gebied werd doorsneden door de Eerdse Pad. Dit eeuwenoude voetpad of kerkpad [de zichtlijn van het pad keek uit op de toren van de oude Veghelse Lambertuskerk] liep vanaf de Kalverkamp bij Eerde dwars door de broeklanden naar het Hoogeinde. Het pad wordt in de negentiende eeuw beschreven als “De Eerdse Pad in de Putten”, hoewel er in die tijd -zeker sinds 1680 als men

spreekt over “Eertsen Dijk”¹¹ - al deels sprake geweest moet zijn van een dijk. De Eerdsedijk werd namelijk gedurende de achttiende- en negentiende-eeuwse ontginningen aangelegd over het tracé van de rechtgetrokken en opgehoogde Eerdse

⁸ Martien van Asseldonk, Gronduitgiften in Veghel 600-1832, 1988 [THUISpunt Veghel].

⁹ Vergelijk [Cornelissen, 1998:98] en BHIC, Archief Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen, toegangsnr. 9, inventarisnr. 417 folio 81

¹⁰ Beijers en Koolen wijzen op de aanplant van een Ekelhof in Vlierden (1718) en verder bespreekt Beijers de aanplant van Meierijse Ekelhoven in de archieven van de Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen.

¹¹ RAV57.036. Erfdeling kinderen Arien Aerts en Geertruijt Cornelis van Deursen aan het Hoogeinde.

Pad. De Eerdse Pad was vóór de negentiende eeuw een belangrijke verbindingroute tussen Veghel en Eerde. Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart werd de Eerdsedijk doorsneden en verloor haar functie. Het later zo bekende – maar iets noordelijker gelegen – Boterpad kreeg de nieuwe functie van voetpad naar Veghel. In Veghel bleef de benaming ‘Aan de Eerdse Pad’ nog enige tijd behouden voor de percelen aan de Chrysantenstraat [gedeelte tussen de huidige Anemonenstraat en Begoniastraat]. In de negentiende eeuw werden deze percelen eveneens aangeduid als liggende ‘Achter de Roeff in de Putten’.¹²

De hedendaagse straat De Dubbelen in Eerde is het laatste restant van de oude Eerdse Pad, alhoewel deze straatbenaming jonger is; de Eerdse Pad werd nog in 1934 als zodanig aangeduid [Een deel van de voormalige straat loopt nu als fietspad onder de A50 door tot aan de Marshallweg].¹³ Zowel Schijndelsedijk als Eerdse Pad dienden door de bewoners van het ‘rot’ [buurtschap] Hoogeinde onderhouden te worden. In 1760 moest de Schijndelsedijk door Hoogeinde, Dorshout en de Straat onderhouden worden. De Eerdse Pad diende door Hoogeinde, Dorshout en Eerde onderhouden te worden. Vanaf 1788 werd het onderhoud aan de Schijndelsedijk verruild voor dat van de recentelijk aangelegde Nieuwe Rooisedijk. Als toezichthouders of ‘rotmeesters’ van Hoogeinde dienden vanaf 1760 Gerrit van den Biggelaar, Antonij Peter Dirx, Johannes Tonij van de Ven, Antony Hendriks van de Ven en Jan van Hooft.¹⁴

De ligging van Hoogeinde aan de Rooisedijk, Schijndelsedijk en Eerdse Pad verklaart wellicht eveneens de vele sociaal-economische banden die er waren tussen bewoners, grondeigenaren en huizenbezitters van het Hoogeinde en de dorpen Eerde, Schijndel en Sint-Oedenrode. In dat opzicht is Hoogeinde een écht Meierijs stuk Veghel.¹⁵

1.2.3.1 BEROVING AAN DE EERDSE PAD

Op 13 maart 1798 verschijnt een zekere Johannes Waggelmans voor de “leeden der municipaliteit Veghel”. Waggelmans, “staande ter goeder naam en faam”, legt op verzoek van “den President waarnemende ‘t officie alhier” een beëdigde verklaring af over een beroving aan de Eerdse Pad.

Hij verklaart “dat laastleede sondag avond synde geweest den 25 maart tussen circa agt à negen uren, comende den comparant van Schyndel na herwaarts onderwegen sijnde op het soogenaamde Eerds Padje of dijkje, ongeveer op de helft leggende tussen het Eerd en Veghel. Dat hij circa een schoot ver van sig aan sag komen een persoon hebbende aan een blaauwe keel en van ter seijde op het broek naast den Schijndelsen Dijk meede een persoon, ook aan hebbende een blaauwe keel. Dat den comparant zyn weg vervolgde, den eerste persoon soodra hij bij hem comparant was, hem comparant met syne eenen hand bij de borst vattende, en met de andere hand hem comparant een mes op sijn hard setten, seggende: “Geeft alles af wat je hebt, en verroert uw niet, of ik sal u kapot maaken.” Dat den comparant toen toesprong en die persoon een dou op de borst gaf, waar door zij beijde met elkanderen in den sloot vielen, alsoo die personen onder het vallen hem comparant greep, staande dus met haar beyde in den sloot teegenover elkanderen. Dat doen direct den tweede persoon, welke hij comparant van ter seijde had sien aankomen er bij quam, syn mes ook trekkende hem comparant verscheijde sneede door sijn kamisool, rok en hoed, en ook in het hoofd kreeg. Dat den comparant toen van den tweede persoon met sijn arm wierd vastgebonden en den eerste persoon het mes weer op de borst setten en seijde: “Geef af.” Dat den comparant daar op seijde: “Neem maar af wat ik heb en laat mij dan los.” Waerop den tweede persoon hem uijt sijn sak haalde neege gulden twee stuivers, sijn mes en sijn pijp met het pijpedopje, waar op den gemelde personen hem comparant verlieten en neemende haaren weg door ‘t broek op ‘t Schyndels gat. Eyndelyk verklaart den comparant de personen niet te kennen, mits hy comparant soo ontstelt was en de personen beijde haare hoeden neerslaande na beneeden in de oogen hielden, dog dat hij comparant wel hoorde dat sij haar spraak veranderde ende taal gelijk was aan een inlander, of soo als hier in ‘t gemeen gesproken word.”¹⁶

¹² [Cornellissen, 1998:280] (om precies te zijn de percelen A1519-A1521 volgens het kadaster van 1832 in het bezit van Van Doorn)

¹³ BHIC, Toegangsnr: 7698 inventarisnummers 3750 .1175

¹⁴ RAV165.295 e.v.

¹⁵ De archieven van de schepbank vertellen veel over de connecties. Zo zijn met name de aan het Hoogeind gegoede families Van der Hagen, Van den Groenendaal en Van de Ven voorbeelden van op Veghel, Schijndel, Sint-Oedenrode en/of Eerde georiënteerde families.

¹⁶ Martien van Asseldonk, Oud Veghel, Veghelse attestaties, geschillen en boeten, www.oudzijaart.nl R115.70

I GEBRUIKTE AFKORTINGEN

BHIC	Brabants Historisch Informatie Centrum
RAV	Rechterlijk Archief Veghel (raadpleegbaar via www.BHIC.nl) Let op! Ik heb in de voetnoten verwezen naar de online-benummering van BHIC. De handmatige benummering van de folio's komt hier niet mee overeen!

II GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Beijers, H. & Bussel, G.J. van
1996, *'Van d'n Aabeemd tot de Zwijnsput': toponiemen in de cijnskring Helmond vóór 1500 in naamkundig en nederzettingshistorisch perspectief*. Helmond

Beijers, H. & Koolen, P.
1996, *Vliedens Verleden*. Vliedden

Cornelissen, W.H.
1998, *Toponiemen Veghel*. Veghel

III GERAADPLEEGDE BRONNEN EN ARCHIEVEN

Brabants Historische Informatie Centrum	www.bhic.nl
Henk Beijers Archiefcollectie	http://www.henkbeijersarchiefcollectie.nl/
Oudzijtaart	www.oudzijtaart.nl
Veghelinbeeld	www.veghelinbeeld.nl

Via THUISpunt Veghel (onderdeel BHIC):

Asseldonk, Martien. Van
Reconstructie Veghel (meerdere delen): De Putten. Veghel [THUISpunt Veghel, bibliotheek ongenummerd]

Asseldonk, Martien. Van
1988, *Gronduitgiften in Veghel 600-1832*. Veghel [THUISpunt Veghel, bibliotheek ongenummerd]